

„V našej politike škandál za škandálom nasleduje...“
Korupčné škandály v politickom živote v Uhorsku
(1903 – 1913)*

ANDRÁS CIEGER

Kľúčové slová: korupcia, korupčné škandály, sprenevera, politická instrumentalizácia, financovanie strán, dualizmus, Uhorsko

Udalosti politických dejín Uhorska prvého decénia 20. storočia sú pomerne dobre známe. Na vnútornú politiku Uhorska tohto obdobia však možno pozerat' aj inak než z perspektívy tradičných politických dejín. Možno ju sledovat' aj ako sled vzájomne prepojených korupčných škandálov. V tejto štúdií sa venujem analýze štyroch veľkých afér z obdobia rokov 1903 až 1913. Primárnym cieľom nie je podrobná rekonštrukcia udalostí, hoci môj výskum priniesol aj nové, doteraz neznáme či nepoužité pramene. V súvislosti s týmito prípadmi ma na prvom mieste zaujíma, prečo štyri sledované korupčné škandály vypukli práve v spomínanom období tak náhle a s tak neobvyklou intenzitou, a prečo (a ako) sa kriminalita namierená proti verejnému blahu stala dôležitou témou každodennej politiky. Analýzou charakteristických črt vzniku a priebehu jednotlivých škandálov by som sa chcel viac dozvedieť o tom, ako sa na začiatku 20. storočia zmenil svet politiky (v porovnaní s obdobím 19. storočia) a ako fungovala v Uhorsku moderná politika.¹

Týmto otázkam som sa venoval už aj vo svojich predošlých štúdiách a podarilo sa mi dospieť k nasledujúcim záverom. V Uhorsku sa cielené diskreditačné kampane objavili v 60. – 70. rokoch 19. storočia, teda v období vzniku a postupného etablovania sa moderného parlamentného režimu. Najdôležitejšou témou týchto kampaní bolo hneď od ich začiatku korupčné správanie sa politikov. Zároveň je zrejmé, že pre iniciátorov kampaní nebola prvoradá pravdivosť obvinení, ale účinnosť ich škandalizačných akcií. Korupcia a boj proti nej sa stali súčasťou

* Štúdia bola pôvodne publikovaná pod názvom: „A mi politikánkban egyik botrány a másikat követi.“ A korrupciós ügyek szerepe a magyar politikai életben (1903-1913). In *Múltunk*, 2008, roč. 4, č. 1, s. 4-28.

¹ Pojem politickej korupcie používam v tejto štúdií v najširšom zmysle slova: „zneužívanie výkonu moci a morálna skazenosť nositeľov moci.“ Pozri GULYÁS, Gyula. A politikai korrupcióról. In GULYÁS, Gyula (ed.). *Politikai korrupció*. Budapest : Aula Kiadó, 2004, s. 7-43. Tiež som čerpal z: GRONBECK, Bruce E. A politikai korrupció retorikája. In GULYÁS, ref. 1, s. 307–322.; CSÁSZI, Lajos. *A média rítusai*. Budapest : Osiris Kiadó, 2002, s. 109–138.

politicko-mocenského zápasu. Bezúhonnosť politika bolo možné prakticky kedykoľvek a akýmkoľvek obvinením naštrbiť, pokiaľ si to vyžadoval reálny politický záujem a jestvovala dostatočná politická vôľa.² V nadväznosti na tieto faktory môžeme sledovať aj premeny „identity politika“, ktoré sa začali diať v prvých desaťročiach obdobia dualizmu. Na prelome 19. a 20. storočia, v období masovej tlače a masovej politiky sa politik už nemohol riadiť výlučne svojim svedomím (čo ešte v polovici 19. storočia bolo hlavným krédom politika), ale musel dbať aj na obraz, ktorý sa o ňom utváral na verejnosti. Dobré meno a reputácia boli veľmi dôležitým politickým kapitálom. Prvoradou úlohou politika sa stalo pestovanie a udržiavanie pozitívneho obrazu o svojej osobe.

V tejto štúdiu sa pokúsím predstaviť niektoré spoločné črty a súvislosti štyroch korupčných škandálov a vyvodiť z nich určité všeobecné závery. Začnem stručným opisom spomínaných afér.

1. Chronológia

Prvá aféra sa odohrala v roku 1903. Pokiaľ ide o dejiny politických bojov medzi parlamentnými stranami, obdobie posledných dvoch desaťročí 19. storočia sa – v porovnaní so 70. rokmi – považuje za obdobie pokoja. Na prípady, ktoré sa predsa len vyplavili na povrch, sa rýchlo zabudlo. V roku 1903 sa však začala desať rokov trvajúca séria veľkých škandálov, ktoré sa dotýkali najvyšších politických kruhov.

Prvá aféra vznikla v roku 1903.³ V júli 1903 prišiel opozičný poslanec Zoltán Pap s odhalením, že novinár Márton Dienes, tiež bývalý opozičný poslanec, mu ponúkol úplatok za ukončenie už mesiace sa ťahajúcej parlamentnej obštrukcie. Okrem Papa sa údajne chystal podplatiť aj ďalších poslancov. Čoskoro vyšlo najavo, že peniaze na úplatok pochádzali od uhorského vládneho komisára vo Fiume (Rijeka) Lászla Szapáryho, blízkeho politického spojenca ministerského predsedu Károlyja Khuen-Héderváryho, ktorý nastúpil do úradu len niekoľko týždňov pred prepuknutím škandálu. Szapáry odstúpil z funkcie, opozičná strana nezávislosti však vyzvala na odstúpenie aj Khuen-Héderváryho a dokonca sa z jej iniciatívy – vôbec prvýkrát v dejinách uhorského parlamentarizmu – ustanovila aj parlamentná vyšetrovacía komisia. Tej sa síce nepodarilo jednoznačne dokázať účasť ministerského predsedu na podplácaní, ba nedokázala dospieť ani len ku konsenzuálnej správe, no Khuen, odvolávajúc sa na atmosféru nedôvery, podal ešte v priebehu vyšetrovania demisiu.

Druhý prípad sa udial v januári 1907. Bývalý starosta Budapešti János Halmos a následne aj poslanec strany nezávislosti (Nezávislej osemaštyridsiatnickej strany) Zoltán Lengyel obvinili

² CIEGER, András. Gazdagodás és korrupciós vád. A magyar politikusok vagyongyarapításának lehetőségei és megítélése az 1860–70-es években. In *Századvég*, 2006, roč. 11, č. 40, s. 31-68.

³ Temuto škandálu som sa podrobnejšie venoval v CIEGER, András. A vizsgálobizottság és a nyilvánosság. Egy politikai botrány a századfordulás Magyarországon. In *Médiakutató*, 2005, roč. 6, č. 2, s. 131-147.

vtedajšieho ministra spravodlivosti (a zároveň Lengyelovho spolustraníka), že svoje predošlé členstvo vo výbore hlavného mesta zneužil na osobné obohatenie.⁴ Spomínaným ministrom bol Géza Polónyi, ktorý rok predtým významne prispel k nástupu koalície opozičných strán k moci. Polónyi, tento „*veľmajster intriqui*“⁵ – ako ho nazval Ferenc Kossuth – veľmi dobre poznal priebeh takýchto škandálov, nakoľko sám sa aktívne zúčastnil niekoľkých diskreditačných kampaní. Napríklad v roku 1903 bol jedným z najaktívnejších členov vyššie spomínanej parlamentnej vyšetrovacej komisie, vďaka čomu sa mu podarilo zvýšiť svoju popularitu. V roku 1907 však bol nútený odstúpiť z ministerského kresla, podľa oficiálneho zdôvodnenia preto, aby „*v súdnom procese spustenom kvôli plánovitému ohováraníu ani na súd – ktorý za každých okolností musí byť nestranný a nezávislý – ani na dôstojnosť úradu ministra spravodlivosti čo i len tieň podozrenia nemohol padnúť, akoby autorita vyplývajúca zo samotného úradu mohla mať akýkoľvek vplyv na výsledok procesu.*“⁶ Polónyi sa pokúšal obrániť svoju česť súbojmi a potom ešte dlhé roky bojoval o svoju pravdu na súdoch.

Tretí prípad sa tiež týka koalíciej vlády. V roku 1909 Mihály Habár, redaktor novín *Friss Újság* vydal knihu pod názvom *Panamy Wekerle–Kossuthovskej vlády. Údaje k mravopisu koalíciej vlády [A Wekerle–Kossuth-kormány panamá. Adatok a koalíciós kormány erkölcsrajzához]*. Napadol v nej takmer všetkých členov vlády, avšak obzvlášť veľa obvinení vyslovil na adresu ministerstva obchodu pod vedením F. Kossutha. Habár väčšinu informácií prebral z dobovej tlače. Zozbieral rôzne podozrenia, neoverené správy a klebety o pochybných štátnych súťažiach a zákazkách, podplácaniach a podozrivom náraste majetku vládných politikov. Zverejnil však aj niekoľko kópií spisov z ministerstva. Ministri, ktorí boli v roku 1910 nútení odstúpiť, podali na Habára žaloby. Porota ho uznala vinným z ohovárania. Napriek tomu však József Szerényi, Kossuthov bývalý štátny tajomník, ešte aj po troch rokoch považoval za potrebné reagovať na obvinenia proti ministerstvu a konkrétne svojej osobe prostredníctvom letáka.⁷

Najznámejším a historikmi najlepšie spracovaným prípadom je Désy–Lukácsova aféra, ktorá vypukla v lete 1912.⁸ Poslanec opozičnej strany nezávislosti Zoltán Désy na jednom mládežníckom zhromaždení nazval ministerského predsedu vlády Národnej strany práce Lászla Lukácsa „*najväčším panamistom*“⁹ Európy a obvinil ho spolu s jeho stranou z volebnej korupcie

⁴ LENGYEL, Zoltán. Vádat emelek. In *A Nap*, 22. januára 1907.

⁵ Magyar Országos Levéltár (ďalej MOL), R 122. (7177. d.), Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 21. apríla 1906.

⁶ MOL, K 26, 1907-III-575, 693 cs. Návrh najponíženejšej adresy vo veci odstúpenia ministra Gézu Polónyiho, 31. januára 1907.

⁷ *A Wekerle–Kossuth-kormány panamá. Adatok a koalíciós kormány erkölcsrajzához*. Összegyűjtötte Habár Mihály. Budapest : Világosság Könyvnyomda, 1909; SZTERÉNYI, József. *Talpfa-tüzifa-szén. Vádak a koalíciós kormány ellen*. Budapest : Pesti Könyvnyomda Rt., 1913.

⁸ GERŐ András. A Désy- Lukács-ügy. In GERŐ András (ed.). *Magyar közéleti botrányok 1843–1991*. Budapest : T-Twins 1993, s. 137-156.

⁹ Slovom „panamista“ („panama“, „panamovanie“) sa označovalo nezakryté korupčné správanie. Odkazovalo sa ním na škandály spojené s korupciou a zneužívaním zdrojov, ktoré sprevádzali výstavbu Panamského kanálu

(strana práce si údajne kúpila volebné víťazstvo za ukradnuté peniaze). Lukács súhlasil, aby prokuratúra začala proti Désymu trestné konanie vo veci ohovárania. Počas procesu, ktorý mal viacero kôl a trval až do júna 1913, sa potvrdilo, že Désyho tvrdenia majú reálny základ: Lukács, ešte ako minister financií, prijal v roku 1910 od Uhorskej banky, výmenou za predĺženie zmluvy so štátom, 4,8 milióna korún na volebnú kampaň svojej strany. Désy bol oslobodený spod obvinení a Lukács podal demisiu.

V nasledujúcich častiach štúdie podrobím analýze spoločné črty týchto zdanlivo odlišných prípadov. Budem pritom sledovať štyri momenty: Kedy (za akých okolností) prepukli nami sledované škandály? Kto boli iniciátormi, resp. objektmi a adresátmi jednotlivých prípadov? Aké otázky sa tematizovali a aké ciele sledovali aktéri škandálov? Ako reagovali dotknuté strany počas priebehu afér, akými postupmi a stratégiami sa snažili ovplyvniť priebeh škandálov?

2. Choreografia škandálov

2.1 Načasovanie

Podľa dostupných prameňov – i keď si nemôžeme byť celkom istí ohľadne určitých detailov – jednoznačne možno vyhlásiť, že vypuknutie všetkých štyroch škandálov bolo vedome načasované. Zverejnenie týchto prípadov nebolo následkom akejsi nechcenej náhody, ani fungovania kontrolných mechanizmov občianskej spoločnosti (napr. odhalenia novinárov alebo občianskeho trestného oznámenia).

Vo všeobecnosti platí, že dátumy vypuknutia škandálov korelujú s obdobiami vážnych vnútropolitických kríz. Ak sa pozrieme niekoľko desaťročí naspäť, to isté možno skonštatovať aj o páde vlády Menyhérta Lónyaya v 70. rokoch 19. storočia, ktorý bol okrem konkrétnych obvinení z korupcie spôsobený aj rozpormi vo vnútri deákovskej strany (Strana vyrovnania Ferenc Deáka), dočasným obštrukčným znemožnením práce parlamentu a nízkou efektivitou vládnutia. Podobne, očividným cieľom útokov na štátneho tajomníka ministra vnútra Viktora Zichy-Ferrarisa v roku 1879 bolo dosiahnutie pádu ministerského predsedu a ministra vnútra v osobe Kálmána Tiszu, ktorého pozícia bola v tom období vážne oslabená (v predošlom roku Tisza dvakrát ponúkol demisiu kvôli priedňahom v hospodárskom vyrovnaní s Predlitavskom, problémom súvisiacim s balkánskou politikou spoločného ministerstva zahraničia a zlým volebným výsledkom).

Vnútropolitický kontext štyroch skúmaných prípadov bol daný sériou nasledovných udalostí: kríza v súvislosti s vládnymi návrhmi zákonov o brannej moci (odmietavý postoj opozície, ktorá kvôli branným zákonom spustila od januára 1903 obštrukciu) a následné problémy

v druhej polovici 19. storočia. V tom období sa vo viacerých jazykoch začalo ako synonymum korupcie používať slovo „panama“. Pozri: <http://slovniky.korpus.sk/?w=Panama&c=I627> [pozn. ed.].

Istvána Tiszu a K. Khuen-Héderváryho so zostavením vlády, vnútorná rozštiepenosť vládnej Liberálnej strany a opozičnej strany nezávislosti, ďalej, ústavná kríza v rokoch 1905 – 1906 a nástup koalície opozičných strán k moci, kríza jej vlády a napokon pád v roku 1910, jednoznačné volebné víťazstvo Národnej strany práce v tom istom roku a obnovená obštrukcia opozície, resp. zvolenie I. Tiszu za predsedu parlamentu a reforma rokovacieho poriadku, ktorá znemožnila obštrukciu (1912). Obdobie vnútro politickej nestability dočasne skončilo v júni 1913 nástupom druhej vlády I. Tiszu.

Stav vnútro politickej krízy je však len všeobecným vysvetlením, prečo sa jednotlivé aféry dostali na povrch. Vo vyhrotených situáciách neváhali rôzne politické sily použiť ako jeden z prostriedkov politického boja aj obvinenie z korupcie v záujme oslabenia protivníkov a posilnenia svojich pozícií. Prirodzene, z toho ešte nemožno automaticky predpokladať, že by v obdobiach vnútro politickej nestability boli prípady korupcie medzi politikmi častejšie, ako v obdobiach stability. Verejná mienka mala, samozrejme, na tieto veci odlišný názor, ako to dokazuje napr. list občana z augusta 1903 adresovaný parlamentnej vyšetrovacej komisii: „*Faktom zostáva, že v našej úbohej krajine sa simónia udomácnila už pred stáročiami, ale toľkého podplácania v hocakej predstaviteľnej podobe, aké tu práve teraz máme, tu od čias Kálmána Tiszu nebolo.*“¹⁰

Na základe mojich výskumov som však dospel k inému záveru: konkurenčné politické sily dlhodobo vedeli o pochybných prípadoch a transakciách svojich protivníkov, no zverejnili ich až vtedy, keď to bolo výhodné z hľadiska ich politických záujmov. Po zverejnení sa postarali, aby kauza prerástla do verejného škandálu, ktorý potom živili tak dlho, kým z neho mohli politicky profitovať. Túto tézu podporujú aj pramene.

Napríklad v prípade G. Polónyiho sa obvinenia týkali funkcie, ktorú zastával pred niekoľkými rokmi, a pôvodcom útoku bol jeho bývalý kolega z budapeštianskeho magistrátu. V čase, keď Polónyi zneužil svoju funkciu, škandál ešte nevypukol. Informácia o zneužití sa stala závažnou až po jeho vymenovaní za ministra – až vtedy nadobudla politickú hodnotu. Dosvedčuje to aj skutočnosť, že kompromitujúci list, ktorý napísal Polónyi, sa dostal na verejnosť takisto až s dvojročným oneskorením.¹¹

To isté platí aj v prípade Désy–Lukácsovej aféry. Vnútro politická situácia bola v roku 1906 špecifická, nakoľko vôbec prvýkrát v dejinách dualistického systému došlo ku skutočnej mocenskej výmene vo vláde. Opozičným stranám sa podarilo prelomiť takmer štyri desaťročia trvajúcu hegemoniu Deákovskej strany vyrovnania a Liberálnej strany. Bývalá opozícia po príchode na ministerstvá mohla odhaliť viaceré dovtedy úzkostlivo chránené tajomstvá bývalej

¹⁰ MOL, K 2, A XXII. 3. 646. cs., List statkára Pála Egressyho vyšetrovacej komisii, 4. augusta 1903.

¹¹ Podrobnejšie k tomuto prípadu pozri HORÁNSZKY, Lajos. *Tisza István és kora*. Zv. I. Budapest : Tellér Kiadó, [1994], s. 684.

vládnej strany. Vodca Nezávislej osemaštyridsiatnickej strany F. Kossuth asi mesiac po svojom vymenovaní za ministra svojmu bratovi napísal: „*Zo spisov na ministerstvách vidíme, čo robila vtedajšia vláda, a niekedy priam zmeravieme od úžasu.*“¹² Oprávnené možno predpokladať, že politici vládnej koalície okamžite začali usilovne zhromažďovať údaje o pochybných prípadoch, zatiaľ však nebolo v ich záujme dať jednotlivým prípadom publicitu a riadne ich vyšetriť. Podľa jedného dobového kritika, (formálny) boj proti korupcii sa koalíčnej vláde hodil na to, aby zakryli svoju neschopnosť vládnuť a ospravedlnili vynútené opustenie viacerých kľúčových bodov svojho programu: „*Prišli s tým – títo rebachovskí [zištní, ziskuchtiví] husári Národného Panstva –, že národné výdobytky síce neprinesú, neprinesú ani hospodársku nezávislosť, ba dokonca ešte ani to nie je isté, či zavedú všeobecné volebné právo – namiesto toho, že budú plieť, čistiť, vymetať, očistia verejný život od parazitov a ohňom a železom z neho vyničia korupciu a panamy. Namiesto toho sa však doteraz neudialo nič inšieho, než len zapchanie hladných úst – pod titulom reformy systému.*“¹³

Ostrý protikorupčný boj bol však rovnako v záujme politických síl usilujúcich sa o návrat k moci, preto v roku 1909 spustili (predstavitelia bývalej Liberálnej strany a vznikajúcej Národnej strany práce) útok proti vtedy už oslabenej, vnútornými krízami zmietanej koalíčnej vláde. Pravdepodobne sa im podarilo prostredníctvom úradníkov lojálnych voči predstaviteľom bývalej Liberálnej strany, ktorí ostali na ministerstvách, poskytnúť tlači údaje o rôznych podozrivých prípadoch koalíčnej vlády. Z nich nakoniec vznikla spomínaná kniha M. Habára, kvôli ktorej sa s ním súdili členovia medzičasom padnutej vlády vyše roka; a to aj napriek tomu, že F. Kossuth ešte niekoľko mesiacov pred publikovaním knihy zaujímal vo veci podávania žalôb proti novinárom, resp. nactiutŕhačom veľmi opatrné stanovisko: „*Len čo by videli, že sa na to dám, okamžite by sa našlo 100 ohováračov na zažalovanie. Bez všetkej skromnosti, z takýchto vecí som ja už dávno a poriadne vyrástol.*“¹⁴

Národná strana práce, ktorá vznikla na jar roku 1910, prevzala od koalície vládu a potom v lete toho istého roku presvedčivo vyhrala parlamentné voľby. Vtedy už opäť opozičné strany použili proti strane práce jej vlastnú zbraň. Rozhodli sa pozície novej vlády podkopať zverejnením jej korupčných prípadov. Zozbierali prípady z posledných volieb, ktoré považovali za korupčné, zároveň sledovali činnosť vlády a čakali na najvhodnejšiu chvíľu pre vyvolanie škandálu. Tá nastala v roku 1912, keď boli vzťahy medzi vládou a opozíciou krajne napäté. Strana práce, v snahe prelomiť mesiace trvajúcu opozičnú obštrukciu proti branným zákonom, zvolila 22. mája 1912 za predsedu parlamentu I. Tiszu. Ten nechal parlament – za flagrantného porušenia rokovacieho poriadku – odhlasovať vládne návrhy, a potom, 17. septembra, zamedzil pomocou parlamentnej stráže vstupu popredných mužov opozície do rokovacej sály.

¹² MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 25. mája 1906.

¹³ ZIGÁNY Árpád. *Panama tanulmányok. Második sorozat. A máramarosi herceg.* Budapest : Franklin Társulat., 1906, s. 37-38.

¹⁴ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 8. februára 1909.

Z obrovského pobúrenia, ktoré tieto udalosti vyvolali, vzišli dve rozdielne odvetné reakcie. V prípade prvej išlo o nepremyslenú individuálnu akciu opozičného poslanca Gyulu Kovácsa. Siedmeho júna prenikol do rokovacej sály parlamentu a revolverom trikrát vystrelil na I. Tiszu, ktorý práve viedol zasadanie (ani raz netrafil). V prípade druhej odvetnej reakcie však išlo o vopred naplánovanú diskreditačnú kampaň proti vláde, ktorú odštartoval bývalý koaličný štátny tajomník ministerstva financií Z. Désy. Termín vyvolania škandálu bol starostlivo určený.

Z denníka Gyulu Andrásyho, bývalého koaličného ministra vnútra, vieme, že opozícia vedela o podozrivých aktivitách L. Lukácsa, ktorého si v strane práce práve vtedy vyhliadli na post ministerského predsedu, prinajmenšom už od marca 1912: „[Sándor Wekerle, bývalý koaličný ministerský predseda a minister financií] *má dôkazy, že Lukács je zlodej, ktorý kradol spolu s Pálom Elekom. Preto boli v Uhorskej banke a účastinnej spoločnosti nútení rehabilitovať Eleka, lebo Lukács bol tiež kompromitovaný a Elek sa vyhrážal, že ho odhalí.*“¹⁵ Napriek tomu sa s Lukácsom, ktorého v apríli panovník vymenoval za ministerského predsedu, pustili do vyjednávania o ukončení obštrukcie a prípad zverejnili až potom ako rokovania stroskotali. Wekerle a Désy, bývalí vedúci činitelia ministerstva financií ešte stále disponovali dostatočnými kontaktmi (na ministerstve a v bankovom sektore), aby mohli získať spoľahlivé informácie o zdrojoch peňazí, ktoré strana práce použila v kampani. Z. Désy svoje obvinenie – „*Stranu práce dali dokopy z kradnutých peňazí*“ – vyslovil na zasadaní parlamentu 22. mája, teda práve v deň, keď bol I. Tisza za veľmi rušných okolností zvolený za predsedu snemovne. Vtedy však jeho vystúpenie zaniklo vo víre udalostí a Tisza potom už Désymu neumožnil vysvetliť jeho tvrdenia. Désy neskôr vo svojom procese sám priznal, že „*v nasledujúcom týždni sa medzi opozíciou a vládou na niekoľko dní rozbehli mierové rokovania, kvôli ktorým ma moji priatelia prosili, aby som črtajúci sa mier nenarušil svojim vystúpením.*“ Désy vysvetľoval súdu, že v priebehu leta nebolo možné zverejniť informácie o korupcii, lebo opozícia sa nezúčastňovala na práci parlamentu.¹⁶ Nakoniec Désy svoje obvinenia zopakoval až 18. septembra (teda na druhý deň po tom, ako Tisza nechal parlamentnou strážou vyvieť poslancov opozície), tentokrát už na verejnosti pred veľkým zhromaždením a na dôvažok ešte Lukácsa nazval „*panamistom*“ (Lukács bol v období volieb ministrom financií). V reakcii na toto vystúpenie sa v októbri 1912 začalo proti Désymu súdne konanie.

Z dochovaných prameňov jednoznačne vyplýva, že opozícia aj vláda cieľavedome zbierali údaje o podozrivých prípadoch druhej strany. Zrejme ani netreba pripomínať, že zhromažďovanie informácií nebolo motivované túžbou po odkrývaní pravdy. Išlo v prvom rade o mocnú politickú zbraň, prostredníctvom ktorej sa mohli navzájom držať v šachu. Napríklad Lukács – ako sa dozvedáme zo záznamu z denníka Istvána Buriána – argumentoval

¹⁵ MOL, Filmtár 34861, Denník Gyulu Andrásyho ml. (londýnska verzia), záznam z 10. marca 1912.

¹⁶ *A Désy–Lukács-pör.* Előszóval ellátta Andássy Gyula gróf. Sajtó alá rendezte Dr. Fábíán Béla. Budapest : Dick Manó, [1913].

nasledovným spôsobom: „*Neobáva sa Désyho pohonu, lebo, ako vraví, môže odhaliť celkom iné panamy z minulosti protivníkov, keď ho aj naďalej budú vyzývať.*“¹⁷ Rovnakou rétorikou odpovedal aj prívrženec I. Tiszu Ferenc Herczeg počas kampane v doplňujúcich voľbách v roku 1913 na útok svojho súpera, že „*strana práce je stranou zlodejov a priekupníkov*“: „*Ak pán gróf hľadá zlodejov a priekupníkov, nech sa poobzerá medzi svojimi koalíčnými priateľmi.*“ Herczeg si neskôr poznamenal, že po spomínanom incidente za ním prišli viacerí ľudia s kompromitujúcimi materiálmi proti opozícii: „*Materiál, ktorý mi poskytlí, bol taký bohatý, že by rozhodne postačoval na škandál európskych rozmerov.*“¹⁸

Z posledných dvoch citátov vyplýva viacero skutočností. Na jednej strane, obe vedúce postavy Národnej strany práce, Lukács a Herczeg už ani nepopierali korupčné správanie (po prehratom súdnom spore ani nemohli), ale prišli s pomerne dosť cynickou argumentáciou, že aj ich protivníci sú skorumpovaní, ba ešte viac (než oni sami). Na druhej strane, môžeme s istotou tvrdiť, že pod povrchom sa skrývalo podstatne viac prípadov korupcie, než koľko ich nakoniec preniklo na verejnosť. V skutočnosti by sa korupčné škandály mali považovať za zriedkavý jav len v relatívnom zmysle, pretože v prípade veľkej väčšiny prípadov, ktoré sa reálne udiali, nejstvoval politický záujem na ich zverejnení. Buď preto, že mohli byť prekážkou dohody medzi stranami; alebo sa strany mohli obávať podobného protiútoku protivníka; alebo politik, ktorý mal kompromitujúce informácie, by ich zverejnením neublížil len súperovi ale aj sebe. Dobrým príkladom politického kalkulu pri zamlčovaní korupčných prípadov je list F. Kossutha z roku 1913: „*V našej politike škandál za škandálom nasleduje, ale ani polovica z toho, o čom sa šepká, sa nedostalo na verejnosť: aby som len jeden príklad spomenul, zvolenie [Istvána] Tiszu v roku 1905 proti mnou a mojou stranou podporovanému Andrássymu stálo (zaokrúhlene) jeden milión korún. Tisza si vybral túto obrovskú sumu a nechal ju napísať na svoj statok. Potom, keď jeho nástupca Fejérváry už mal oslabenú pozíciu, Tisza sa naňho vyrútil a vynútil si, že tento jeho privátny dlh mu vyplatí vtedajšia vláda. Jeho vystúpenie proti Fejérvárymu bolo tak násilné, že ten mu hneď vyplatil 750 000 korún z peňazí určených pre úradníkov jeho dočasnej vlády – viac mu nedal, nemal vtedy peniaze. Po Fejérvárym sme nasledovali my, Tisza od Wekerleho vyžadoval, aby sme mu vyplatili zostávajúcich 250 000 korún (!). Wekerle odmietol Tiszovu požiadavku, čím si na seba privodil jeho zúrivú nenávisť. Od Khuena, ktorý nasledoval po nás, tiež vymáhal vyplatenie peňazí, a aj ich dostal; treba však poznamenať, že vtedy prichodili milióny vyplatené za soľnú panamu, preto možno predpokladať, že aj 250 000 bolo vyplatených z tých peňazí. Pesti Hírlap (najsilnejší opozičný denník) toto všetko niekde vyňuchal, a odo mňa ako bývalého ministra, ktorý vedel o [Tiszovej] návšteve u Wekerleho, chcel za každú cenu získať potvrdenie, ale ja, nechcejúc sa zaplietť do takýchto škaredých bojov, som bez okolíkov všetko poprel. Nech si dajú Tiszu obesiť, ak dokážu, nie však mojimi rukami.*“¹⁹

¹⁷ Lukácsove slová citované v *Báró Burián István naplói*. Budapest : Mo. Reform. Egyh. Zsinati Lvt., 1999, 57 (záznam z 24. februára 1913).

¹⁸ *Herczeg Ferenc emlékezései. A gótikus ház*. 2. kiadás. Budapest : Singer és Wolfner, 1940, s. 331-332.

¹⁹ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 2. novembra 1913, (zvýraznenie v originály).

2.2 Aktéri

Z vyššie podaného stručného prehľadu je na prvý pohľad zrejmé, že iniciátori všetkých štyroch škandálov patrili takmer výlučne medzi politické elity. Predstavitelia tlače hrali vo všetkých prípadoch rolu štatistov (hoci v roku 1903 bol úplatkárom novinár, ale aj ten bol predtým poslancom). Poprední politici tej doby sa vo svojich neskorších reflexiách jednohlasne zhodujú v názore, že takmer vôbec nepôsobila kontrolná funkcia investigatívnej žurnalistiky, hlavne pokiaľ išlo o najcitlivejšiu oblasť politiky – vládnu korupciu. Podľa publicistu Bélu Máriássyho to bol politik, kto svojou osobou, vplyvom a postavením dával váhu obvineniam z korupcie (ktoré vôbec nemuseli byť oprávnené): *„Medzi prvých patria už 15 rokov proti vláde a Liberálnej strane sa sypúce obvinenia z corruptie; ak ich vznáša obyčajný smrteľník, novinár alebo národnostný burič, neberú ich vážne a považujú ich za zlomyseľné závistlivé ohováranie, ale ak ich hlása jeden bohatý vzdelaný gróf, vodca strany naoko hlásajúcej liberalizmus, vzbudí to podozrenie a veľa ľudí si pomyslí, že politická corruptia je najväčším hriechom: ak toto hlása maďarský človek a žalujúci má za sebou váženu stranu, tak potom tie obvinenia musia byť pravdivé.“*²⁰ Róbert Zelensky vo svojom článku z roku 1909 zdôrazňuje skôr úzku väzbu politiky s tlačou: *„Oficiálnymi kontrolórmí corruptie by mali byť tlač a parlament. Zákonodarný zbor však mlčí, a uhorská tlač, ako som už povedal v jednom zo svojich prejavov v Hornej snemovni, spravidla odhalí len také zneužitia, [ktorých aktéri] nezaplatili mlčanlivostný poplatok, a také najčastejšie ani nemá cenu prepierať.“*²¹

F. Kossuth – hoci v jednom zo svojich vyššie citovaných listov sa zmienil aj o tom, že vplyvný *Pesti Hírlap* „vyňuchal“ jeden prípad – sa viackrát veľmi kriticky vyjadril o tzv. *revolverovej žurnalistike*, ktorá sa šírila práve v tom období. Išlo o prípady, keď si novinár pýtal úplatok od napadnutého politika za to, aby nerozmazával proti nemu vznesené obvinenia a nevyrobil tak škandál. *„Je pravdou, že na mňa (prirodzene) nemôže v nijakej oblasti padnúť ani len tieň podozrenia, ale ľudia s tou najpochybnejšou minulosťou sú schopní čohokoľvek, bársakou ľžou očierniť i najpochybejšieho človeka pred celou krajinou. Dnes v noci mi polícia oznámila, že jedno takéto revolverové individuum, ktoré už viackrát sedelo v policajnej väznici kvôli vydieraniu verejných osobností, chystá proti mne očiernujúci pamflet, a poslal za mnou šéfa detektívov (nepoznal ho), že mám dať 2000 korún za stiahnutie pamfletu z tlače. Samozrejme, poslal som ho na prechádzku a nechal som naničhodníka informovať, že ho za ohováranie okamžite zažalujem. Ale on sa vraj svoj pamflet chystá vydať anonymne. Na dnešné ráno sa niekoľko denníkov o všetkom dozvedelo a tak prudko zaútočili na ničomníka (strhnúc jeho masku a zničiť tak jeho inkognito), že ten údajne zastavil tlač pamfletu.“*²² Noviny priniesli odhalenie, že za celým prípadom nestojí žiadny novinár, ale syn chudobného

²⁰ MÁRIÁSSY, Béla. *A szabadelvűség múltja, jelene és jövője*. Győr : Pannónia, 1896, s. 278-279.

²¹ ZELENSKY, Róbert. *Emlékeim*. Budapest : Pallas, [1928], s. 550.

²² MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tóadorovi Kossuthovi, 26. januára 1907, (zvýraznenie v originály).

šustra, ktorý svojim pamfletom *Ferenc Kossuth a jeho druhovia* [*Kossuth Ferenc és társai*] chcel len napodobniť stále viac sa rozširujúcu prax vydierania pamfletovou literatúrou: „*Taká idea mu prišla na rozum, že Kossutha treba v pamflete napadnúť, lebo to by ľudia »žrali«.*“²³

Zdanlivú výnimku tvorí prípad M. Habára. Habár bol redaktorom *Friss Újságu*, ktorý vznikol v roku 1896 ako jeden z prvých bulvárnych denníkov. Svojou nízkou cenou, prístupným jazykom a nezávislosťou na politických stranách sa mu za krátky čas podarilo získať vysokú čitateľskú priazeň. Na prelome storočí noviny vychádzali v dennom náklade 170 000 – 180 000 kusov.²⁴ Napriek tomu je pravdepodobné, že Habár svoju knihu obvinení proti koalícnej vláde nevydal ani z vlastnej iniciatívy a ani po samostatnom novinárskom pátraní. Hoci nemáme priame dôkazy, právom sa môžeme domnievať, že v pozadí celého prípadu stáli politici. Kniha bola vydaná v kníhtlačiarňi *Világosság Könyvnyomda*, ktorá od roku 1905 fungovala ako tlačiareň Sociálnodemokratickej strany Uhorska (tam tlačili aj tlačový orgán strany *Népszava*). Sociálni demokrati po tom, čo sa sklámali z koalícnej vlády, ktorá nepresadila sľubovanú volebnú reformu okolo roku 1910, sa rozhodli podporovať politiku Národnej strany práce.²⁵ Diskreditačná publikácia proti koalícii teda zjavne bola v záujme obidvoch strán a možno bola výsledkom ich dočasného politického spojenectva.

Ak si pozrieme mená iniciátorov, t. j. aktérov, ktorí prišli s obvinením či odhalením, zistíme, že všetky škandály vzišli z vnútra politických strán. Zároveň je však zrejmé, že v prípade politikov, vystupujúcich v úlohe iniciátorov, resp. „hovorcov“ škandálov, išlo v rámci vnútrostraníckej hierarchie o menej významné postavy s veľmi podobným kariérom príbehom. Historické práce spomínajú mená Zoltána Pappa, Zoltána Lengyela a Zoltána Désyho obvykle len v súvislosti so škandálmi, ktoré vypukli vďaka ich odhaleniam. Všetci traja boli právnici a všetci sa aktívne zúčastnili parlamentných bojov a obštrukcií na prelome storočí a v nasledujúcich rokoch. Najďalej sa dostal Désy. Najprv sa stal hlavným županom, po nástupe koalícnej vlády sa mu podarilo dosiahnuť funkciu štátneho tajomníka. Charakter všetkých troch celkom výstižne vystihuje dobové ironické pomenovanie „*zoltánok*“ (*zolovia*). Ním sa označovali opoziční poslanci, ktorí hlučne hlásali idey nezávislosti Uhorska, v skutočnosti však podstatne viac pozornosti venovali svojej kariére.²⁶ Povahové vlastnosti a politické postoje týchto politikov očividne rozdeľovali ich okolie. Napríklad F. Kossuth mal na svojho spolustránika dosť nelichotivý názor: „*Lengyel Zoltán je jeden úplne abnormálny človek, o ktorom tu na ministerstve ešte navyše vyšlo najavo, že z hľadiska dobrých mravov možno proti jeho advokátskej praxi mnohé namietat.*“²⁷ Podľa Lajosa Horánszkeho z Národnej strany práce, Désy nenapredoval vo svojej kariére vďaka nadaniu a schopnostiam, ale skôr

²³ Az *Újság*, č. 24, 27. januára 1907.

²⁴ BUZINKAY, Géza. *Bulvárlapok a pesti utcán*. In *Budapesti Negyed*, 1997, roč. 5, č. 2 – 3 (16 – 17), s. 31–44.

²⁵ PÖLÖSKEI, Ferenc. *A koalíció felbomlása és a Nemzeti Munkapárt megalakulása, 1909 – 1910*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1963, s. 126–130.

²⁶ Pozri GERŐ András. *Az elsöprő kisebbség*. Budapest : Gondolat Kiadó, 1988, s. 177.

²⁷ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 26. januára 1907.

„bezuzdná ctižiadost' spojená so silným sklonom k exhibicionizmu boli hlavnou hybnou silou“ jeho vzostupu, hoci dodáva, že jeho „osobná česťnosť je nespochybniteľná.“²⁸

Politici, proti ktorým sa vzniesli obvinenia, boli práve naopak poprednými osobnosťami svojich strán a všetci patrili k členom vlády (ministerský predseda, ministri, štátni tajomníci). Cieľom škandálov bolo zvrhnutie vysokopostaveného politického oponenta. Z logiky moci vyplývalo, že čím významnejšieho, vplyvnejšieho a mocnejšieho politika vládnej strany sa podarí znemožniť a donútiť k odchodu, tým viac sa zvýši sila konkurenčnej strany a stúpnu jej šance na prebratie moci. Príkladom toho sú Pap–Szapáryho a Habárova kauza. Prípad Lengyel–Polónyi však ukazuje, že korupčný škandál sa hodil aj na odstránenie politických oponentov vo vnútri jednej strany. Endre Ady v jednom zo svojich článkov Polónyiho nazýval s príznačnou prostotou len „pán Oné“ („Izé úr“), ktorý je podľa neho „najväčší intrigán, s najtemnejšou dušou,[a] najnebezpečnejší“, ale zároveň aj „najgeniálnejší komediant medzi všetkými uhorskými politikmi.“²⁹ Polónyiho spolustraník, Károly Eötvös, vyše jedno desaťročie nebol ochotný s ním ani komunikovať, lebo „vykonal veľa odpornej záškodníckej práce a spôsobil mnoho nepríjemných situácií mne aj strane nezávislosti.“³⁰ Polónyi si vďaka svojmu konfliktnému správaniu v priebehu desaťročí narobil mnohých nepriateľov. Vo vnútri strany sa ho pokúsili skompromitovať už v 80. rokoch 19. storočia, vtedy ešte neúspešne.³¹ Vhodná príležitosť na ďalší útok nastala po jeho vymenovaní za ministra spravodlivosti. Polónyi, hoci sa prebojoval až k najvyšším úrovňam moci, sa ukázal byť veľmi zraniteľným politikom. Vnútrostranícki protivníci ho porazili jeho vlastnými zbraňami; po necelých deviatich mesiacoch pôsobenia vo funkcii ministra bol kvôli zverejneným podozreniam nútený odstúpiť. Napriek tomu, odstavenie Polónyiho mohlo mať nepríjemné konzekvencie pre celú vládu, pretože hrozilo, že škandál, ktorý vypukol okolo jeho osoby, zasiahne aj ďalších politikov, čo mohlo znamenať koniec už i tak vnútorne rozpoltenej koalície. „Som presvedčený – píše F. Kossuth svojmu bratovi –, že Polónyi z tejto ukrutnej štvaničky vyfujazdí úplne čistý, avšak obávam sa, že len za cenu ďalšieho škandálu. Vraví sa, že Bánffy bude hrozne namočený. [...] Polónyi je však ako žeravý uhlík, ktorý môže kedykoľvek poľahky vznietiť horľavý materiál, ktorý sa v strane nezávislosti neprestajne hromadí, obzvlášť v tak vážnej situácii, akej sa nachádzame teraz, keď neustále musíme konať proti našim vlastným princípom [...].“³² Ďalšie škandály sa však nakoniec s výnimkou niekoľkých súbojov nekonali, keďže Polónyi sa rozhodol – ako sa na bývalého ministra spravodlivosti patrí – očistiť svoje meno právnou cestou namiesto vyrábania ďalších škandálov.

²⁸ HORÁNSZKY, Lajos. *Tisza István és kora*. Zv. II. Budapest : Tellér Kiadó, [1994], s. 866.

²⁹ ADY, Endre. Izé úr. In *Ady Endre Múvei. Publicisztikai írásai*. Válogatta Vezér Erzsébet. Zv. I. Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, s. 392-393 (pôvodne vyšlo v *Nagyváradi Napló*, 9. apríla 1903).

³⁰ EÖTVÖS, Károly. *Harc az alkotmányért*. Budapest : Révai Testvérek, 1909, s. 182.

³¹ Za týmto pokusom škandalizovať Polónyiho osobu stál ďalší „škandálový hrdina“ Gyula Verhovay. Bližšie pozri BUZA, Péter. *Szenzációk nyomában a békeidők Budapestjén*. Budapest : Kozmosz, 1989, s. 12-14.

³² MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 30. januára 1907.

S istým zveličením teda možno konštatovať, že ocitnúť sa na titulných stránkach bulvárnych denníkov zrejme bolo nočnou morou každého politika, ktorý sa perspektívne mohol stať objektom útoku protivníkov. Pomerne dosť samoľúby F. Kossuth už hneď v začiatkoch svojho pôsobenia ako minister obchodu s obavami očakával kedy utrpí jeho dobrá povest': „*Pokiaľ ide o mňa, myslím si, že v najkratšom čase budem napadnutý najneslýchanejšími lživými obvineniami a špinou okydaný. Pravda, moja reputácia je v celej krajine obrovská a láska a úcta voči mojej osobe veľmi veľká. Ohovárania sa ma teda možno nedotknú. [...] Klebety a ohováranie sa už šíria v súvislosti s mojim sťahovaním (hoci som sa ešte ani len nepohol) a budú sa šíriť, či sa už presuniem s 2 slamenými stoličkami alebo (čo je len prirodzené) s celým nábytkom a nechám ho obnoviť. Ja nič iné nemôžem robiť než nedbajúc na vyplazené jazyky, v počestnej vážnosti žiť a konať.*

Pokusy o osočenie sú nateraz neúspešné, pobúrenie bolo všeobecné na myšlienku samotnú. Myslím si však, že čo sa nestalo, sa ešte môže stať, morálka našich nepriateľov je príliš ničomná, aby som s takou vecou nerátal.“³³ Motív obavy z naštrbenia dobrej povesti je takisto ľahko identifikovateľný v prípade škandálu z roku 1903, keď sa politici, ktorých mená boli spomenuté v súvislosti s Pap–Szapáryho aférou, rad radom hlásili na vypočutie pred parlamentnou vyšetrovacou komisiou, aby obránili pred verejnosťou svoju česť.

2.3 Témy

Pokiaľ ide o porušenie sociálnych noriem, v Uhorsku 19. – 20. storočia najmenej častým dôvodom verejných škandálov boli prešľapy v súkromnom živote. Politici obvykle nevynášali proti sebe na verejnosť svoje poklesky a zlyhania (neveru, nemanželské deti a pod.), keďže: „*podľa pravidiel uhorskej galantnosti uhorský [maďarský] človek sa zdržiava pred prepieraním takýchto vecí [na verejnosti].*“ Ešte i Polónyi sa hlásil k tomuto „étosu“.³⁴ Na porovnanie, v politickom živote napr. v Spojenom kráľovstve či Spojených štátoch amerických tieto témy neboli tabuizované. Prepieranie háklivých tém z privátneho života politikov nebolo zvykom ani vo Francúzku, hoci práve v roku 1914 francúzsku verejnosť zamestnával škandál okolo vraždy novinára. Manželka ministra financií zabila redaktora opozičných novín, ktorý sa chystal zverejniť súkromnú korešpondenciu o sexuálnom živote manželského páru.³⁵

Škandály v Uhorsku vznikali okolo tém súvisiacich s mocou a peniazmi. Obvykle išlo o zneužitie moci (vplyvu), resp. právomoci a nenáležité nakladanie s verejným majetkom (hoci tieto často nemožno od seba jednoznačne oddeliť). Verejnosti, ktorá sledovala životný štýl

³³ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tóodorovi Kossuthovi, ref. 32.

³⁴ Prejav Gézu Polónyiho pred vyšetrovacím výborom, 8. augusta 1903. *Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett országyűlés képviselőháza által kiküldött vizsgálóbizottság naplója*. Budapest : b. v., 1903, s. 370.

³⁵ K tomuto prípadu pozri BERENSON, Edward. *The Trial of Madame Caillaux*. Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1993.

politikov s nedôverou, pripadal tento typ obvinení uveriteľný aj bez vážnejšieho dokazovania; nehovoriac o tom, že proti obvineniam zo zneužitia zdrojov sa pomerne ťažko obhajuje. „V súvislosti s novým ubytovaním takisto jasne vidím isté veci, lenže aj tu je skutočnosť taká, že ešte som sa tam ani nenastahoval a teda ani som nemohol [žiť] v údajnom prepychu, a predsa už napísali, že za 12 000 korún som si kúpil nábytok, teda či kúpim, či nekúpim, obvinia ma z prepychu, lebo nežijem ako Irányi (s ním ma neustále porovnávajú); ale práve preto, že tak nežijem, prešla do našej strany polovica vysokej uhorskej aristokracie. Môj 12 000 korunový nákup nábytku bol namiesto dvoch zničených pohoviek a dvoch rozbitých kresiel dvoje nových a do mojej jedálne namiesto 12 rozbitých stoličiek 12 nových a jedno zrkadlo. Takýto obrovský nákup som si dovoľil“ – píše Kossuth, sťažujúc sa na príliš prísne nároky verejnej mienky.³⁶

Jednotlivé škandály tiež poukazujú na úzku prepojenosť politiky a ekonomiky. Uhorskí zákonodarcovia sa snažili obmedziť priamy konflikt záujmov medzi politickými a hospodárskymi funkciami, dokonca zákonný článok č. 24/1901 nariadil postihovať prípady, keď poslanec za finančnú odmenu či akúkoľvek inú protislužbu intervenuje u vlády v prospech vyznamenania, vymenovania, vystavenia povolenia či uzavretia zmluvy a pod. Skryté a nepriame formy lobingu však naďalej pretrvávali. Štát zohrával v hospodárskom živote ústrednú úlohu a účastníci vyostrenej trhovej súťaže v záujme získania štátnych zákaziek často nemilosrdne útočili na osobnú integritu poslancov. V období medzi 1897 – 1904 bolo do parlamentu doručených 204 podnetov v súvislosti s konfliktom záujmov. Najčastejšie išlo o obvinenia, že dopravné spoločnosti (46), finančné inštitúcie (39) a priemyselné podniky (35) sa snažili výmenou za rôzne výhody si nakloniť jednotlivých poslancov.³⁷

Politické sily však boli takisto odkázané na podporu hospodárskych elít, keďže politika sa stávala finančne čoraz náročnejšou. Zatiaľ čo sa v oblasti reálnej politiky v poslednej tretine 19. storočia a začiatkom 20. storočia udiali významné štrukturálne zmeny (vznik masovej politiky, nárast významu a váhy politických strán a pod.), kolektívne predstavy o fungovaní politiky a o osobe politika ostávali v zajatí koncepcií z polovice 19. storočia. Podľa nich bolo riadenie vecí verejných výsadou materiálne zabezpečených nezávislých jednotlivcov nezištne presadzujúcich svoje politické presvedčenie, ktorí svoju politickú činnosť financovali výlučne z vlastných zdrojov. O tom, komu sa dostane takéhoto privilégia a získa poslanecký mandát, mala rozhodnúť vôľa vzdelaného a informovaného voličstva v slobodnej súťaži (t. j. vo voľbách). Realita však bola taká, že na prelome storočí sa v politike rozhodujúcim činiteľom stali organizované politické strany a kľúčovým faktorom politickej činnosti udržiavanie štruktúr strany a financovanie volebných nákladov, následkom čoho sa získavanie finančných zdrojov

³⁶ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, ref. 32. Politik spomínaný v liste, Dániel Irányi, bol bývalým predsedom Osemaštyridsiatníckej strany nezávislosti, ktorý zomrel v roku 1892.

³⁷ SZABÓ, Dániel. Ki maradt a parlamentben? A képviselői összaférhetetlenség kérdése a dualizmus korában. In Századvég, 2003, roč. 30, č. 4, s. 51-52.

stalo nevyhnutnosťou. Táto skutočnosť zákonne nebola nijakým spôsobom ošetrená ani oficiálne priznaná. „*Tisza povedal, že u nás sa politika nedá robiť bez peňazí. On však neschvaľuje takéto spôsoby a počas svojho ministerského predsedníctva sa neuchýlil k takémuto typu obchodu*“ – poznamenal si do denníka Tiszov politický protivník Gy. Andrásy.³⁸ Každý spomedzi politickej elity si bol vedomý tohto problému, napriek tomu sa uhorskí zákonodarcovia venovali otázke financovania politiky len výnimočne. Zákonný článok 15/1899 povoľoval pohostenie voličov, ich vybavenie odznakmi strany „*nízkej hodnoty*“ a preplatenie ich cestovných nákladov. Pochopiteľne, tento nie veľmi významný legalizačný krok nevyriešil zásadné otázky financovania strán.³⁹ Škandály okolo roku 1910 jasne ukazujú, že predstavitelia hospodárskych elít sa ochotne podujímali na praktické riešenie tohto problému. F. Kossuth, už opäť ako opozičný poslanec skonštatoval: „*To, že nám tu rad radom vyskakujú škandály okolo straníckej kasy, ktorá už má pri každom obchode čosi ako starodávne právo »jus primae noctis«, teda také, že z každého obchodu, ktorý sa uzavrie zo štátom, straníckej kase pripadne prvá rozkoš, a to na milióny, ktoré potom vláda použije na kupovanie hlasov (teda na podplácanie a sfaľšovanie volieb) – je už aj na čestnejších [členov] strany práce priveľa.*“⁴⁰

2.4 Postupy a stratégie

Samozrejme, každý zo škandálov bol sprevádzaný mnohými jedinečnými udalosťami, aj tak je však možné pozorovať určité charakteristické postupy a stratégie, prostredníctvom ktorých sa tak iniciátori jednotlivých afér, ako aj obvinené strany snažili ovplyvňovať a usmerňovať vývoj udalostí.

Primárnym cieľom iniciátorov škandálov bolo *zosobnenie* jednotlivých prípadov. Inými slovami, k všeobecným obvineniam vzneseným proti držiteľom moci bolo potrebné priradiť konkrétne tváre, totiž len tak mohla byť diskreditácia politického oponenta pred verejnosťou úplná. Nestačilo len vo všeobecnosti hovoriť o chybách a skazenosti vlády liberálov, koalície či strany práce. Obvinenia bolo potrebné doložiť konkrétnymi príbehmi o osobných zlyhaniach vedúcich politikov jednotlivých strán. Obvykle až vtedy sa vzbudí vážnejší záujem verejnosti o politický boj a vtedy sa viac stotožní s tými, ktorí obviňujú nositeľov moci zo zlyhaní. Táto stratégia je viditeľná v prípade Habárovej a Désy–Lukácsovej aféry, v priebehu ktorých bola naštrbená reputácia celej vlády. Rozdiel spočíval len v tom, že

³⁸ MOL, Filmtár 34861, Denník Gyulu Andrásyho ml. (londýnska verzia), záznam z 8. februára 1913.

³⁹ Volebná korupcia mala okrem nevyriešeného financovania strán aj ďalšie príčiny. Viaceré z nich vo svojej knihe pomenúva GERŐ, ref. 26, s. 71-107, 127-132. (Niektoré z jeho téz ešte čakajú na podrobnejšie overenie.)

⁴⁰ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, 18. októbra 1913. Kossuth vo svojom liste hovorí už o druhom škandále týkajúcom sa straníckej kasy Národnej strany práce, ktorý opozícia pohotovo nazvala druhou Désyho kauzou. Podľa článku v denníku *A Nap* (A játékbárlang botránya, č. 254, 15. októbra 1913) L. Lukács prijal 1,5 milióna korún pre stranu práce výmenou za koncesiu na kasíno na Margitínom ostrove (v Budapešti) pre Všeobecnú dopravnú účasťnú spoločnosť [Általános Forgalmi Rt.]. Tisza neskôr informoval poslancov na mimoriadnom zasadnutí parlamentu, že okamžite po svojom vymenovaní odmietol žiadosť o koncesiu.

v prípade Habárovej kauzy sa politické sily stiahli do úzadia a po odstúpení koalície vlády záujem verejnosti rýchlo opadol.

Napadnuté strany sledovali opačný cieľ. V snahe zabrániť nežiaducej eskalácii sa snažili o *odosobnenie* škandálu, inými slovami, snažili sa diskusie okolo aféry čím skôr zbaviť mien svojich vedúcich politikov. V prípade pohotovej reakcie aféra mohla v očiach verejnosti rýchlo stratiť na zaujímavosti. Príkladmi sú aféry Pap–Szapáry a Polónyi–Lengyel. V obidvoch prípadoch sa podarilo presadiť obraz, podľa ktorého išlo len o ojedinelé a individuálne zlyhania obvinených politikov, ktoré nesúviseli s inými členmi vlády. V takýchto situáciách bolo spomínanou pohotovou reakciou odstúpenie (alebo odvolanie) napadnutého politika z funkcie. L. Szapáry sám dobrovoľne odstúpil hneď na druhý deň po odhalení pokusu o kupovanie poslancov a ministerský predseda sa vzápätí dištancoval od jeho osoby aj konania. Polónyiho zase do jedného týždňa po prepuknutí škandálu koalícia priam vysotila z vlády. F. Kossuth v tejto súvislosti poznamenal: „*Polónyiho zdráhanie sa prijať svoje odstúpenie za hotovú vec bolo nepochopiteľné, keďže už bolo jasné, že by nemohol ostať ministrom bez rozvrátenia vlády a dokonca aj samotnej strany nezávislosti. Dnes konečne podal demisiu, dúfajme, že zajtrašie oznámenie prebehne hladko, tak ako sme ho pripravili, ale kto by mohol rátať s nepredvídateľnými [okolnosťami].*“⁴¹ Polónyi onedlho nato vystúpil aj zo strany nezávislosti. Za takýchto okolností, keď hlavná postava celého príbehu už nie je súčasťou vládnej moci, ale len súkromnou osobou s naštrbenou povestou, škandál významne stratí na svojej zaujímavosti a verejnosť mu veľmi rýchlo prestane venovať pozornosť. Útok proti vládnym elitám sa týmto obvykle aj zahrá do stratena. Dobré to ilustruje prípad z roku 1903, keď stiahnutie sa hlavných aktérov (Dienes utiekol, Szapáry a Khuen-Héderváry odstúpili) malo za následok, že aféra prestala mať význam, aj napriek pokračujúcemu vyšetrovaniu zo strany parlamentnej komisie.

Ďalšiu podobnú stratégiu možno pozorovať na prípade Désy–Lukács. Opozícia sa v tejto kauze okrem diskreditácie vlády Národnej strany práce zvlášť snažila aj o napadnutie osobnej cti L. Lukácsa. Obvinila ho, že zneužil svoj úrad na osobné obohatenie, keď si ako minister financií nechal svoj dom zaplatiť zo štátnych peňazí a navyše aj za vyššiu cenu, než bola jeho trhovacia hodnota. Na toto strana práce – po tom, ako už nemohla ďalej popierať nezákonné financovanie volieb ani priamu angažovanosť ministerského predsedu – reagovala argumentáciou, ktorou namiesto jednotlivcov pripisovala zodpovednosť okolnostiam. V súlade so stratégiou *odosobnenia* zdôrazňovala všeobecne známe špecifiká dualistického politického systému a o svojich politikoch sa vyjadrovala tak, ako keby len konali svoju povinnosť vzhľadom na dané možnosti: „*Nepochybne, boli to obrovské sumy, ktoré sa strávili v žalúdku volebného Molocha, na ľútosť každého dobrého človeka, ale keďže celá vec nemala iného mecéna ani zdroj pomoci, bolo povinnosťou vlády, či sa nám to páčilo či nie, postarať sa o dosiahnutie cieľa. Politici, vládni aj opoziční o tomto všetkom veľmi dobre vedeli.*“⁴²

⁴¹ MOL, R 122, Ferenc Kossuth Lajosovi Tódorovi Kossuthovi, ref. 32.

⁴² HORÁNSZKY, ref. 28, s. 868.

Takto vo svojich pamätiach argumentoval Lajos Horánszky, ktorý bol v inkriminovaných voľbách vedúcim volebnej kampane Národnej strany práce a zároveň aj podpredsedom Uhorskej banky (ktorej predstaviteľia boli jednými z aktérov aféry Désy–Lukács). Lukács podľa neho teda nerobil (ani nemohol robiť) nič inšie, než čo mu dovoľovali okolnosti a vyžadovali si reálne záujmy krajiny. Obvinenia spochybňujúce osobnú česť ministerského predsedu strana práce rezolútne odmietla, ba pri Lukácsovej rezignácii sa zaňho demonštratívne postavila.

Medzi charakteristické postupy „dramaturgie“ škandálov patrila *dokumentácia škandálov*. Zdá sa, že iniciátori škandálov nepovažovali bežné informačné kanály politickej verejnosti – parlamentné spravodaje (uverejňujúce prejavy poslancov na zasadnutiach parlamentu) a bežnú dennú tlač, ktorá denne prinášala čerstvé informácie o vývoji afér – za dostatočné a hľadali aj iné spôsoby: kompromitujúce materiály a oficiálnu dokumentáciu prípadov vydávali v podobe kníh. Prvoradým cieľom takýchto materiálov nebolo presnejšie a podrobnejšie informovanie verejnosti. To dostatočne vykonávali mnohopočetné tituly dennej tlače (dostupné len za niekoľko halierov). Vydania dokumentov boli jednak drahšie a jednak (obvykle) vychádzali s určitým oneskorením. Slúžili skôr na doloženie (hoci i dodatočné) obvinení z korupcie, resp. na demonštráciu závažnosti odhalených prípadov a dôveryhodnosti ich iniciátorov. Zároveň takéto publikácie boli na rozdiel od článkov v denníkoch trvalým dokladom o skorumpovanosti danej vlády aj pre ďalšie generácie. Domnievam sa, že toto boli motivácie opozície v roku 1903, keď žiadala, aby materiály parlamentného výboru boli vydané v samostatnom zväzku. Vydanie spisov prípadu Désy–Lukács bolo podľa Gy. Andrásyho potrebné kvôli informovaniu čo najväčšieho okruhu občanov a prebudeniu „*svedomia národa*“. Avšak kožená väzba, pozlátené hrany strán a stužka v národných farbách dávali skôr tušiť, že kniha mala byť demonštráciou sily opozície a jej morálneho odsúdenia vlády.⁴³

Vládna strana tiež vydala zbierku dokumentov, hoci v omnoho skromnejšom prevedení. Zverejnila dokumentáciu zmlúv, ktoré boli predmetom súdneho sporu. Snažila sa dokázať, že Désyho obvinenia sú úplne nepodložené, Lukács ani v jednom z prípadov nie je vinný, ba práve naopak, všetky zmluvy uzavrel v súlade so záujmami štátu. Zaujímavým momentom v súvislosti s týmto vydaním je skutočnosť, že zbierku dokumentov vládnej strany zostavila tá istá osoba, ktorá pripravila do tlače aj výpravnú publikáciu opozície. Pre vládnu stranu pracoval pod menom Fabius a knihu, ktorú zostavil vydala Spoločnosť Pester Lloyd. Publikáciu opozície vytlačili v tlačiarni denníka *A Nap*, ako zostavovateľ bol podpísaný Dr. Béla Fábíán.⁴⁴

M. Habár sa na súdnom pojednávaní obhajoval pred porotou tým, že vo svojej knihe len zozbieral správy, ktoré boli už predtým publikované v novinách. Avšak práve zozbieranie rôznych obvinení do jednej publikácie – a ich doplnenie, resp. podoprenie kópiami úradných

⁴³ A Désy–Lukács-pör, ref. 16.

⁴⁴ A Désy–Lukács-pör, ref. 16; FABIUS. *A Désy–Lukács-per okmánytára*. Budapest : Pester Lloyd Társulat, 1913. Pre túto kurióznú skutočnosť nemáme zatiaľ vysvetlenie. Béla Fábíán bol do roku 1914 koncipientom u Vilmosa Vázsonyiho, advokáta Z. Désyho. V roku 1920 sa stal samostatným právnikom a v období medzi 1922 – 1939 bol parlamentným poslancom s programom Národnej demokratickej strany, resp. Zjednotenej liberálnej a demokratickej opozície.

spisov – bolo takým jasným útokom a trvalým naštrbením reputácie, že členovia koalíciej vlády ho nemohli nechať bez adekvátnej reakcie, t. j. podania žaloby. Ako som už spomenul vyššie, štátny tajomník J. Szterényi ešte aj po rokoch považoval za potrebné reagovať na obvinenia vznesené proti svojej osobe letákom: „*Nie preto, aby som sa bránil, to nie je potrebné, ale preto, aby poctiví ľudia videli, aké čisté a otvorené bolo to konanie, ktoré sa tu niektorí opovažujú spochybňovať.*“⁴⁵

Ako poslednú spomedzi techník „dramaturgie“ škandálov spomeniem tú najpodstatnejšiu: *výber javiska*, teda akú scénu si zvolia aktéri na zahranie kľúčových dejstiev (drámy) škandálu. Popri mnohých bočných scénach totiž vždy možno nájsť také fórum, na ktorom je súboj proti sebe stojacich síl najviditeľnejší, nech už je to rokovacia sieň parlamentu, súdna sieň či práve šermiaren. V desaťročiach pred prelomom storočí sa obvinenia z korupcie obvykle nedostali von z parlamentu a mimo strán stránickej tlače a aféry boli riešené na fórach neprístupných verejnosti: na poradách v kasíne, dôverných politických rokovaniach či nadránom na lúkach vhodných pre súboj. K preverovaniu pravdivosti obvinení pred verejnosťou dochádzalo len veľmi výnimočne. Vládnuce elity čoskoro zistili, že sa nevyplatí podávať proti novinám žaloby vo veci ochrany osobnej cti, keďže porota novinárov často oslobodila bez ohľadu na to, ako jedovato útočili na vládu, a aj v prípade uznania viny sa predstaviteľom vládnej strany zdali rozsudky príliš mierne.⁴⁶ Navyše, súdne procesy novinám len poskytovali ďalší priestor na opakovanie, potvrdzovanie, ba prípadne aj dopĺňanie obvinení. Nedôveru vládnej moci voči súdom okrem toho stupňovala skutočnosť, že okolo prelomu storočí sa viacero významných trestných procesov skončilo oslobodením páchatel'ov. Spomedzi politických zločinov stačí spomenúť prípad Gy. Kovácsa, ktorý strieľal na predsedu parlamentu I. Tiszu. V roku 1912 porota rozhodla, že Kovács je nevinný. I. Tisza by pravdepodobne bol súhlasil so svojim atentátnikom, ktorý obrátiac sa na porotu vyhlásil: „*Váš verdikt, domnievam sa, bude odrážať nálady a pocity verejnosti.*“⁴⁷

V prípade konfliktov dotýkajúcich sa osobnej cti boli dlho prakticky jediným spôsobom riešenia súboje. Na prelome storočí sa súboje tešili nesmiernej obľube, napriek tomu sa zdá, že takáto „*svetská spoveď*“ prinášala čoraz menej so sebou rozhrešenie za spoločenské hriechy.⁴⁸ Formálne súboje (t. j. také pri ktorých nebol ohrozený život či zdravie ani jedného z duelantov) – na prelome storočí tiež posmešne nazývané ako „*koncertné súboje*“ – stále

⁴⁵ SZTERÉNYI, ref. 7, s. 4.

⁴⁶ Medzi rokmi 1867 – 1875 prebehlo 28 tlačových súdnych sporov, z ktorých 12 skončilo oslobodením (v ostatných prípadoch bolo udelených spolu sedem rokov a sedem mesiacov väzenia). RÉVÉSZ, T. Mihály. *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867 – 1875*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1986, s. 223-227. Neskôr počet tlačových súdnych sporov vzrástol, ale pomer oslobodení neklesol. V roku 1885 z 31 ukončených sporov boli novinári v 15 prípadoch úplne zbavení obvinenia.

⁴⁷ Kovács tieto slová vyslovil 17. decembra 1912. Citované podľa DONÁTH, Regina. Tisza István elleni 1912-i merénylet a hírlapirodalom tükrében. (Kütfőkritikai tanulmány). Budapest : Róna Ferenc Könyvnyomdája, 1935, s. 18.

⁴⁸ Metaforu „*svetská spoveď*“ použil v súvislosti so súbojmi A. Gerő. Cituje ju György Ságvári vo svojom úvode k reedícii práce CLAIR, Vilmos. *Magyar párbaj. A párbaj története – Magyar párbajok – Párbajkódex*. Budapest : Osiris, 2002, s. 58. Medzi rokmi 1881 – 1885 kráľovské súdne stolice riešili v priemere 21 prípadov súbojov ročne, kým medzi 1909 – 1913 toto číslo narástlo až na 93.

menej fungovali ako akt umožňujúci politikovi napraviť pošramotenú reputáciu pred verejnou. Darmo v roku 1907 G. Polónyi vyzval na súboj svojho bývalého šéfa, ministerského predsedu S. Wekerleho. Jeho parlamentný prejav považoval za útok na svoju osobu. Po šabľovom súboji, v ktorom sa nikto nezranil, tlač Polónyiho vôbec nerehabilitovala, preto sa nakoniec musel znovu obrátiť na súdy.⁴⁹

Špeciálnym a výnimočným javiskom realizácie škandálu bola vyšetrovacia parlamentná komisia zvolaná v roku 1903. Už aj v predošlých desaťročiach sa pri niektorých vážnych prípadoch objavila myšlienka zriadenia podobnej komisie, nakoniec si však politická elita zakaždým zvolila iný spôsob riešenia. Parlamentná komisia bola akýmsi prechodným fórom medzi interným riešením v zákulisí politických strán a verejnými súdnymi procesmi: politická reprezentácia vystúpila pred verejnosť a proti vlastným členom viedla oficiálne vyšetrovanie, ale bez trestnoprávných konzekvencií; komisia tiež neriešila určité citlivé aspekty aféry a ignorovala aj niektoré podnety od občanov. Politické elity sa snažili mať celý proces v plnej miere pod kontrolou. Totiž ak sa bližšie pozrieme na fungovanie komisie, celé vyšetrovanie sa veľmi ľahko mohlo politikom vymknúť z rúk. Komisia spočiatku prijímala občianske podnety ohľadne prípadu, ktorý sa týkal pokusu o kupovanie opozičných poslancov (samotná komisia vydala priamu výzvu občanom aby podávali informácie o prípade, ak nejaké majú), ale po jednom týždni výsluchy takýchto podnetov zastavila, keďže ich prostredníctvom sa dostávalo publicity krajne nelichotivým predstavám (a klebetám) bežných ľudí o politike a politikoch. Ďalšia parlamentná vyšetrovacia komisia bola zriadená až v roku 1926.

To, že sa kauza Désy–Lukács skončila v súdnej sieni, bolo jednoznačne dôsledkom vedomého rozhodnutia jej aktérov. Z. Désy prvýkrát predniesol svoje obvinenia na zasadnutí parlamentu v máji 1912 a hneď vtedy žiadal, aby ich mohol rozviesť do detailov. Predsedajúci I. Tisza mu však odoprel ďalšie vystúpenie, čím mimovoľne zabránil tomu, aby riešenie celého prípadu ostalo na parlamentnej pôde (napr. že by sa vecou zaoberala imunitná komisia alebo by sa zriadila podobná vyšetrovacia komisia ako pred deviatimi rokmi). Désy v jeseni svoje obvinenia zopakoval na verejnosti pred veľkým davom, aby sa vláda už nemohla vyhnúť právnym krokom. Avšak k začatiu procesu (vo veci nactiutrhania) bol potrebný súhlas obvineného, L. Lukácsa, ktorý ho aj prokuratúre udelil, čím prijal opozíciu zvolené javisko – budapeštiansku kráľovskú súdnu stolicu – na odohranie drámy. Na základe prameňov, ktoré máme k dispozícii, vieme, že panovník sa snažil svojho ministerského predsedu odhovoriť od tohto kroku, lebo „*jeho prípad nie je ničím iným než politickou otázkou, ktorej vyriešenie neprináleží súdom, ale parlamentu.*“⁵⁰ Po vynesení rozsudku mali prívrženci strany práce na Lukácsove rozhodnutie rovnaký názor: historik Lajos Thallóczy ho považoval za prejav „*politckej*

⁴⁹ K súboju Polónyiho s Wekerlem pozri SZABÓ, Dániel. Párbaj a dualizmus korában, avagy a haza vívóteremben. In Á. VARGA, László (ed.). *Rendi társadalom – Polgári társadalom*. Zv. III. Salgótarján : b. v., 1989, s. 335-337.

⁵⁰ Slová Františka Jozefa I. zaznamenané v Lukácsovom denníku cituje HORÁNSZKY, ref. 28, s. 875.

neschopnosti“, už spomínaný L. Horánszky za „*osudnú chybu*“ a diplomat a minister na rôznych postoch v spoločnej rakúsko–uhorskej aj uhorskej vláde István Burian za „*hlúposť*“.⁵¹

Lukács však bol presvedčený, že opozícia nemá dostatok dôkazov o nezákonnom financovaní strany. Taktiež fórum, ktoré opozícia vybrala na „rozohranie“ škandálu, sa nezdalo byť zvlášť problematické, keďže na rozdiel od prípadov pred občianskymi porotnými súdmi až tri štvrtiny súdnych sporov vedených kvôli ohováraniu skončili odsúdením obžalovaných.⁵² Podľa Désyho obhajcu Vilmosa Vázsonyiho prokuratúra neiniciovala súdne stíhanie proti jeho mandantovi kvôli jeho výrokom v tlači, lebo v tom prípade „*by sa [...] ministerský predseda Uhorska bol dostal pred občiansku porotu.*“⁵³

Prenesenie škandálu na pole jurisdikcie sa od opozície ukázalo byť výborným strategickým rozhodnutím. Celý prípad vyzdvihli z intímnej sféry politiky a preniesli ho na externé oficiálne a nestranné fórum, čím takmer úplne pripravili vládu o možnosť využívania svojho neoficiálneho vplyvu, resp. rôznych nástrojov politického (parlamentného) boja. Verejné pojednávanie a relatívne neobvyklá dĺžka procesu dávali opozícii široký priestor na pranierovanie vlády priamo v súdnej sieni ako aj na stránkach tlače, čím si tiež zvyšovala svoju popularitu. Právny, resp. súdny systém bol teda len nástrojom, ktorý proti sebe stojace politické sily používali vo vzájomnom politickom zápole.

3. Následky

3.1 Úspechy

To, či iniciátori mohli zo svojho pohľadu škandály považovať za úspech alebo nie, nezáviselo nevyhnutne od toho, ako jednotlivé prípady skončili. Z hľadiska dosiahnutia politického a morálneho víťazstva nad politickým súperom bol výsledok súdnych procesov – teda či obvinenia boli, alebo do akej miery boli potvrdené – v podstate druhotný. Ako som už skonštatoval, prípad Pap–Szapáry priniesol pre opozíciu ovocie (Szapáry a Khuen-Héderváry odstúpili) dávno predtým, ako parlamentný výbor ukončil svoje vyšetrowanie, ktoré navyše ani nedokázalo jednoznačne preukázať zaangažovanosť ministerského predsedu. Taktiež v prípade škandálu Lengyel–Polónyi bol politický cieľ dosiahnutý veľmi rýchlo – minister do týždňa odstúpil. Darmo Polónyi chodil od jedného súdu k druhému a rad radom vyhrával prípady, jeho strana ako aj verejnosť nad ním už vyslovili svoj ortieľ. Nikdy sa mu nepodarilo v plnej miere očistiť svoje meno: „*Aby som obránil svoju napadnutú česť, spravil som to, že v desaťročia dozadu siahajúcich prípadoch, pri ktorých už celé zástupy tých, ktorí mali svedčiť, pomreli, som podal žaloby a požadoval som dokazovanie. Obvinený bol odsúdený. A teraz sa*

⁵¹ „Néhai Thallóczy Lajos irataiban előforduló sztenogramm-szövegeknek átírása“. Országos Széchényi Könyvtár (ďalej OSZK), Kézirattár (ďalej Kt.) Fol Hung. 1677. 2. k. IX. Füzet, 15. júna 1913; Bátor Burián István naplói, ref. 17, záznam z 30. mája 1913.

⁵² Pozri *A Magyar Birodalom bűnügyi statisztikája az 1909 – 1913. évekről*. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 59. Budapest, 1919, s. 10-15.

⁵³ A Désy–Lukács-pör, ref. 16, s. 8.

môžem navrátiť na začiatok, bez nádeje, že sa niekedy dožijem uzavretia svojho prípadu“ – napísal Polónyi vo svojom podaní v roku 1908.⁵⁴ Súdne procesy skončili po siedmich rokoch v roku 1914 následkom premlčania. Polónyi sa teda skutočne nedočkal konečného oslobodzujúceho verdiktu spod všetkých obvinení.

Tlačový proces vedený proti M. Habárovi sa skončil jeho odsúdením. Keďže členovia koalíciej vlády, ktorých napadol, naňho podali svoje žaloby samostatne, porota naňho vymerala trest najprv dvoch a následne ďalších piatich mesiacov väzenia. Tretí proces bol zastavený po tom, ako podal vyhlásenie: *„veľkej nespravodlivosti som sa dopustil, keď som zaslúžilých štátnikov napadol obvineniami, ktoré sa ukázali byť nepravdivými, úplne neopodstatnene som ich urazil na cti. Hlboko ľutujem, že som sa na také čosi nechal vo svojej neskúsenosti strhnúť.*“⁵⁵ No i tak koalíční politici nemohli vyjsť z tohto prípadu víťazne. Jednak škandál už splnil svoj účel (medzičasom koalícia prišla o moc) a jednak časť tlače a dokonca i Habár sa ani naďalej nezdržiavali kritiky na adresu už bývalej vlády a opakovali svoje obvinenia z korupcie. Habárov advokát hľadal podporu aj u slávneho básnika a výnimočného politického publicistu Endre Adyho: *„Nasledujúcich niekoľko riadkov je vysvetlením, prečo sa na Vás obraciam v záujme Mihálya Habára, nespravodlivo povláčeného novinára a Vášho veľkého obdivovateľa. Tento muž je obeťou prehnitého verejného života v tejto krajine a zníženej chápavosti skazenej inteligencie; na jeho obranu sa oplatí vystúpiť nielen kvôli jeho vlastnej osobe, ale aj z jeho osobnosti zračiacej sa očistnej myšlienke. Vaše angažované pero a ďaleko znejúce slovo, vážený Majstre, snáď porazí falangu zbabelých predsudkov, a bude nás mnoho, čo sa pre česť čistej práce pod Vaším duchovným vedením poberieme do boja.*“⁵⁶ Ady sa okamžite chopil pera a napísal článok, v ktorom vyzýval na zberanie podpisov pod nasledujúcu vetu: *„My dolu podpísaní, nepovažujeme ich excelencie [dotknuté] v Habárovom prípade za rehabilitované.*“⁵⁷ To, že dotknutí koalíční politici nedosiahli spoločenskú rehabilitáciu dokazuje už spomínaný fakt, že Szterényi ešte v roku 1913 pociťoval potrebu brániť sa letákmi. Habár nakoniec nemusel nastúpiť do väzenia, panovník ho omilostil.

Na prvý pohľad sa to možno bude zdať zvláštne, ale dokonca ani v prípade Désy–Lukács z pohľadu opozície nezávisela „úspešnosť“ škandálu od konečného výsledku súdneho procesu. Na Désyho popularite a negatívnom obraze vlády strany práce nič nezmenil rozsudok z prvého hlavného pojednávania (Désy bol odsúdený na jeden mesiac väzenia) ani konečný verdikt, ktorým súd rozhodol len o Désyho nevine vo veci ohovárania. Lukács obišiel bez trestu, keďže proti nemu nikdy nebola podaná žaloba. Opozícia dosiahla úspech vďaka

⁵⁴ *A tekintetes budapesti kir. ügyészséghez előterjesztése Polónyi Géza főmagánvádlónak Lengyel Zoltán vádlott elleni bűnperben.* Budapest : b. v., [1908], s. 2.

⁵⁵ *Magyarország*, 17. januára 1911.

⁵⁶ OSZK, Kt., Irodalmi Levelestár, Dr. Jenő Gaál Endre Ady, 29. decembra 1910.

⁵⁷ Týždenník *Pesti Futár* venoval prvé číslo roka 1911 (2. januára 1911, č. 142) Habárovmu prípadu. Tu bol vydaný Adyho článok pod názvom „*Toto nie je rehabilitácia*“ [„*Ez nem rehabilitáció*“]. Tiež tam boli publikované články Jenő Gaála a M. Habára, resp. vyhlásenie Bertalana Szterényiho, v ktorom vyslovil nové obvinenia na adresu svojho mladšieho brata J. Szterényiho (vyššie spomínaného bývalého štátneho tajomníka v koalíciej vláde).

vhodnému výberu témy škandálu, správne načasovaniu, použitiu techniky zosobnenia škandálu a výberu miesta pre zinscenovanie morálnej drámy. Zároveň je však nutné dodať, že úspech bol len čiastočný. Nepodarilo sa otriast' základmi vlády Národnej strany práce, Lukács síce odstúpil, ale nahradil ho pre opozíciu ešte nebezpečnejší I. Tisza. Opozícii sa podarilo vzbudiť záujem verejnosti a dokonca aj si udržať jej sympatie, z odhalením a následného škandálu vyťažila morálny kapitál, ale to všetko nestačilo na to, aby dokázala znova nadobudnúť svoje stratené mocenské pozície (čo sa jej mohlo podariť nanajvýš vo volebnom roku).

3.2 Obrana

Vo všetkých prípadoch platí, že napadnuté vládne strany, resp. vládni činitelia videli hlavný dôvod poklesu (či straty) vážnosti (popularity) v tlači. Politici často prenášali vinu na noviny, hoci tie vo väčšine prípadov len poskytovali priestor pre ich šarvátky. Túžba po kontrole tlače sa nakoniec objavila v každej vláde, bez ohľadu na jej politické pozadie. V máji 1907 koalíčná vláda zvolala konferenciu na preskúmanie a revidovanie jestvujúceho tlačového zákona. Podľa ministra spravodlivosti Antala Günthera „úspešná trestnoprávna ochrana uhorského štátu a uhorskej spoločnosti proti hocakému útoku v tlači môže byť dosiahnutá aj bez porušenia slobody tlače.“ Novinári, ktorí boli účastníkmi konferencie, z jeho prejavu vyčítali snahu o zavedenie regulácie tlače. Zároveň sa však zhodli, že tlačový zákon z roku 1848 je už nedostatočný a na viacerých miestach neaktuálny a je potrebné ho zmeniť a doplniť (predovšetkým regulovať kolportáž a distribúciu novín, upraviť právne postavenie redakcií a novinárov, riešiť otázku právnej zodpovednosti). Na druhej strane ale žiadali zrušenie kaucie a rozšírenie právomocí poroty v tlačovom súdnictve.⁵⁸

Vládna moc, naopak, dôraz kládla na zvýšenie a sprísnenie postihov a na zavedenie práva na opravu (odpoveď). Od týchto opatrení si sľubovala aj zníženie počtu politicky motivovaných útokov v tlači. Príprava zákonnej normy sa však predĺžila a riadne prijatý a sankcionovaný zákon sa z nej stal až za vlády strany práce pod ministerským predsedníctvom I. Tiszu (zák. čl. č. 14/1914). No vtedy už vládna moc považovala aj tento zákon za nedostatočný a v predvečer vypuknutia svetovej vojny v júni prijala ďalší samostatný zákon o ochrane osobnej cti (zák. čl. č. 41/1914). Zdôvodnenie zákona ministra spravodlivosti zvalovalo vinu na nedostatočne prísne konanie súdov, mravnú nedisciplinovanosť spoločnosti a „obzvlášť na systematické hanobenie vykonávané prostredníctvom tlače.“ Zákon postihoval už aj šírenie hanobiacich či urážlivých výrokov (vrátane takých prípadov, keď išlo o odovzdanie klebety čo i len jednej osobe) a popri hanlivých a potupných výrazoch sa vzťahoval aj na iné urážlivé či ponižujúce slová. Obzvlášť prísny trestom (sadzba až do dvoch rokov väzenia a do 8000 korún) postihoval ohováranie osôb zastávajúcich verejný úrad, ak sa týkalo výkonu ich funkcie.⁵⁹ Zámer zákonodarcu bol jasný. Ak si to vyžadoval politický záujem nositeľov moci, zákon mal trestať nielen navzájom sa osočujúcich politikov,

⁵⁸ HEVESI, József – RÉVÉSZ, Gyula (eds.). *Újságírók könyve*, 1908. Budapest : b. v., 1908 (uvedený citát na s. 26).

⁵⁹ Zdôvodnenie ministra spravodlivosti Jenőa Balogha a znenie zákona pozri v *Magyar Törvénytár 1914. évi törvénycikkek*. Jegyzetekkel ellátta Térfi Gyula. Budapest : Franklin Társulat, 1915, s. 421.

ale aj noviny, ktoré o nich informovali, ako aj „civilov“, ktorí sa kriticky vyjadrovali v súvislosti s pochybnými prípadmi.

Paradoxne, politická elita sa snažila pomocou práva obrániť seba samú pred svojimi vnútornými bojmi. Politickú česť a reputáciu, ktorá sa v podstate zakladala na ideách, presvedčeniach a dôvere, chcela ustrážiť prísnymi zákonnými sankciami. Škandály vyvolané politikmi nemohli viesť k morálnej očiste politického systému, lebo minimálny etický konsenzus, prítomný ešte v prvej polovici 19. storočia, sa na začiatku 20. storočia úplne rozplynul. Dôsledkom obvinení z korupcie, ktoré sa objavovali takmer každý týždeň, bola čoraz väčšia diskreditácia celej politickej elity pred verejnosťou, čo už ohrozovalo ústavnosť, ba uvrhlo do krízy základné hodnotové princípy politického zriadenia: „*Skutočnosť je taká, že parlamentarizmus nielenže sám seba zdiskreditoval, ale ešte aj skazil krajinu.*“⁶⁰

Cituj:

CIEGER, András. „V našej politike škandál za škandálom nasleduje...“ Korupčné škandály v politickom živote v Uhorsku (1903 – 1913). In *Forum Historiae*, 2011, roč. 5, č. 2. ISSN 1337-6861.
http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2011/texty_2_2011/cieger2.pdf

...

András Cieger, PhD. študoval dejepis a teóriu politiky na Eötvös Lóránd Tudományegyetem v Budapešti, kde v roku 2003 získal titul PhD. Venuje sa politickým a sociálnym dejinám Uhorska v 19. storočí. Je autorom monografií Lónyay Menyhért 1822-1884. Szerepek – programok – konfliktusok. *Budapest (2008)* a Politikai korrupció a Monarchia Magyarországon. *Budapest (2011)*. Medzi jeho cudzojazyčné publikácie patria: *Governmental Corruption in East-Central European History*. In: Jahrtausendwende 2000. (Begegnungen. Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest) Budapest, 2001, s. 335-349.; Constitutional Documents of Austria, Hungary and Liechtenstein, 1791-1849. Eds. Ilse Reiter, András Cieger, Paul Vogt. (Constitutions of the World from the late 18th Century to the Middle of the 19th Century. Europe: Volume 2) München, 2005.; *Sichtweisen der Verwaltungsautonomie 1848-1918*. In: Autonomien in Ungarn 1848-2000. Verfasst von András Cieger, Jenő Gergely usw. Budapest, 2006, s. 22-77.; 'We are now the first people in Hungary'. *Count Andrassy's Family and Friends through the Eyes of an English Governess*. New Hungarian Quarterly, 2008, č. 3, s. 133-142.
 Kontakt: ciegera@freemail.hu

⁶⁰ Néhai Thallóczy Lajos, ref. 51.